

<https://doi.org/10.26565/2786-5312-2026-103-15>
УДК 81'25(477)»1920/1930»

О. А. Кальниченко¹

доцент кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна/
науковий співробітник кафедри слов'янських мов Університету Матея Бела в Банській Бистриці, Словаччина;
e-mail: o.a.kalnychenko@karazin.ua ORCID: 0000-0001-7808-357x

GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?user=ZYhahaoAAAAJ&hl=uk>

RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Oleksandr-Kalnychenko-2>

Л. В. Коломієць²

доктор філологічних наук, професор, академік АН ВШ України, запрошений професор кафедри
східноєвропейських, євразійських та російських студій Дартмутського Коледжу, США

e-mail: Lada.Kolomiyets@dartmouth.edu; ORCID: Lada Kolomiyets (0000-0002-8327-6672);

GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=yjK1NY0AAAAJ>;

RESEARCH GATE: <https://www.ResearchGate.net/profile/Lada-Kolomiyets>

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ В ГУМАНІТАРНИХ І СУСПІЛЬНИХ НАУКАХ У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ: 1920–1930-ті роки

Переклад нехудожньої прози в гуманітарних і суспільних науках, попри свою вагому роль, тривалий час залишався на периферії перекладознавчого дискурсу. В радянській Україні 1920–1930-х років цей процес ускладнювався ідеологічним тиском марксистсько-ленінської парадигми та переходом від політики українізації (1923–1929) до сталінської русифікації й цензури. На відміну від художньої літератури, переклад у гуманітарних і суспільних науках вимагав особливої термінологічної точності та повністю підпорядковувався ідеологічним вимогам. Метою статті є дослідження виникнення та розвитку перекладу нехудожньої прози в гуманітарних і суспільних науках радянської України 1920–1930-х років у контексті політичних і мовних трансформацій. Методи дослідження ґрунтуються на «археології перекладу» Ентоні Пима: ручній бібліографічній реконструкції корпусу за каталогами бібліотек та архівів (оскільки систематичних списків у цій галузі не існує), доповненій порівняльним і термінологічним аналізом. Основні результати свідчать, що монографія Олександра Фінкеля «Теорія й практика перекладу» (1929) стала піонерською працею щодо нехудожнього перекладу в СРСР і була інституціоналізована в Київському інституті лінгвістичної освіти. У 1920-х роках здійснено сотні прямих перекладів з німецької, французької та англійської мов у галузях педагогіки, психології, філософії, історії, марксизму. З початку 1930-х прямих переклад поступово замінився опосередкованим через російські посередники, а цензура значно посилилася. Резолюції Наркомосу 1933 року та кампанія боротьби з «націоналістичними перекладачами-шкідниками» 1933–1934 років призвели до русифікації термінології та масових репресій. У висновках підкреслюється еволюція перекладу в гуманітарних і суспільних науках — від інтелектуального прориву доби українізації до тоталітарного контролю. Попри значні втрати, перекладацька діяльність у цій сфері заклала основи зв'язків зі світовою науковою думкою. Дослідження розкриває механізми підпорядкування мови ідеології, що залишаються актуальними для сучасної деколонізації української науки.

Ключові слова: археологія перекладу, Микола Зеров, нехудожня проза, Олександр Фінкель, радянська Україна, русифікація, теорія перекладу, українізація

Як цитувати: Кальниченко, О., & Коломієць, Л. (2026). Теорія та практика перекладу в гуманітарних і суспільних науках у радянській Україні: 1920–1930-ті роки. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, 103, 124–137. <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2026-103-15>

In cites: Kalnychenko, O., & Kolomiyets, L. (2026). Theory and practice of translation in the humanities and social sciences in soviet Ukraine, 1920s–1930s. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, 103, 124–137. <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2026-103-15> (in Ukrainian)

¹ Funded by the EU NextGenerationEU through the Recovery and Resilience Plan of the Slovak Republic under Project No. 09I03-03-V01-00148

² Funded by the Foundation for Baltic and East European Studies (Sweden) as part of the project “De/colonizing Ukraine: Practices of Russification and Modes of Resistance 1922–1991” (project number 24-PR2-0020).

1. ВСТУП

Переклад наукових текстів у гуманітарних і суспільних науках, попри його інтелектуальну вагу та культурну значущість, упродовж тривалого часу залишався на периферії наукового дискурсу про переклад. В радянській Україні 1920–1930-х років цей процес ускладнювався подвійним тиском: ідеологічним та інституційним (перехід від політики українізації до русифікації та цензури). На відміну від художньої літератури, де переклад вивчався активніше, нехудожня проза вимагала особливої термінологічної точності, дисциплінарної узгодженості та адаптації до радянських ідеологічних вимог. Комплексних досліджень цього сегменту досі немає, як невирішеними залишаються питання про джерельні мови, практики опосередкування (перехід від прямих перекладів до російських посередників), термінотворення, вплив цензури та наслідки резолюцій 1933 року Комісії Наркомосу для української наукової лексики. Крім того, важливо відзначити, що у Радянському Союзі гуманітаристику систематично переозначували як складову суспільних наук, оскільки всі наукові галузі мали відповідати вимогам історичного та діалектичного матеріалізму, який функціонував як універсальна наукова й ідеологічна матриця. Філософія, передусім діалектичний матеріалізм, виконувала роль методологічного арбітра, що визначав критерії «науковості» й запроваджував суворий ідеологічний контроль у суспільних і гуманітарних сферах, фактично соціологізуючи останні. Унаслідок цього межа між гуманітарними та суспільними науками поступово стиралася, а більшість дисциплін інтегрували в єдину «науку про суспільство», інтерпретовану кризь призму марксистсько-ленінських категорій [27].

Дослідження є актуальним у контексті сучасних дискусій про деколонізацію української науки, відновлення історичної пам'яті про репресоване перекладознавство та розуміння механізмів ідеологічного контролю над мовою. Воно дозволяє простежити, як переклад нехудожньої прози став інструментом одночасно національного відродження (у період українізації) та радянської інтеграції (після 1930-х). Особливо важливим є висвітлення внеску українських теоретиків (О. Фінкель, М. Калинович, М. Зеров) у світове перекладознавство, яке на Заході довго залишалося невідомим.

У Російській імперії українську мову систематично зображали як діалект російської, що слугувало виправданням для репресивної мовної політики. Саме ця ідеологія лягла в основу Валуєвського циркуляра 1863 року та Емського указу 1876 року, якими заборонялися українські видання, переклади, театральні вистави й освітні ініціативи. Попри те що Українська Народна Республіка зрештою програла Визвольну війну 1917–1921 років, сам факт її існування змусив більшовицьку владу вперше офіційно визнати українців окремою нацією – чого

за царату не було. Варто наголосити, що ключові інституційні здобутки українського культурного життя – зокрема створення Української академії наук у 1918 році та постановня українознавчих студій у школах і університетах – з'явилися ще до встановлення радянської влади. Спираючись на цей інтелектуальний фундамент і прагнучи одночасно зміцнити контроль над суспільством та задовольнити національні очікування, більшовики у 1923 році започаткували політику «українізації». Вона передбачала активний розвиток української мови в освіті, видавничій сфері та державному управлінні й стала потужним імпульсом для культурного ренесансу 1920-х років: розбудовувалася україномовна школа, різко зросли обсяги книговидавання та перекладів із багатьох мов. Однак уже наприкінці десятиліття, зокрема після 1929 року, українізацію було стрімко згорнуто. Це супроводжувалося різким посиленням цензури та масовими репресіями проти українських учених, письменників і перекладачів [25], що фактично зупинило культурний підйом попередніх років.

У 1917–1932 роках в Україні відбулося інтенсивне розширення перекладацької діяльності, яке охоплювало сотні творів із різних мов [6, с.12–121], помітний розвиток теорії перекладу, а також практики адміністративного, публіцистичного, газетного, наукового та технічного перекладу. Від середини 1920-х до початку 1930-х років істотно зросли переклади наукової та фахової літератури – насамперед у галузях медицини, педагогіки, психології, хімії, геології, аграрних наук та техніки. Значна частина цих праць була перекладом з німецької та англійської мов, що було зумовлено зростанням попиту на спеціалізовані знання українською. Так, до репрезентативних видань цього періоду належать «Анатомічні назви, прийняті в Базелі на IX зборах анатомічного товариства» (*Nomina anatomica ucrainica*) (українську частину редагувала О. Курило, 1925); «Історія Землі» (*Die Geschichte der Erde*) Рудольфа Боммелі (1925); «Діабет» (*Vorlesungen über die Zuckerkrankheit*) А. А. Гійманса ван ден Берга (пер. з нім. д-ра Д. Горбенка, 1928); «Про гістерію» (*Über Hysterie*) Ернста Кречмера (пер. з нім. Б.Ю. Андрієвського, 1928); «Основи науки про колоїди» (*Grundzüge der Kolloidlehre*) Г.Фройндліха (пер. з нім. Ф. Єпіфанова, 1930); «Саморобні сухі елементи» (*Die Selbstherstellung von Trockenelementen*) А. Вандровеца (пер. з нім. та доповнення Ом. Балицького 1930); «Спортивний масаж» (*Sportmassage*) Франца Кірхберга (пер. з нім. М.Романова, 1930); «Хемія скляного виробництва» (*Chemische Technologie des Glases*) Е.Цшіммера (пер. з нім. за ред. З.І.Перкаля, 1928); «Соматичні основи неврозу» (*The Somatic Basis of the Neurosis*) П.Шильдера (пер. з англ. Л. Немліхера, 1930); і «Основи розплідження свійських тварин» (*Principles of Livestock Breeding*) С. Райта (пер. з англ. І. Назаренко, 1930).

Поза природничими й прикладними науками перекладалися також ключові праці з гуманітарних та соціальних наук, зокрема «Судження та міркування дитини» (*Le jugement et le raisonnement chez l'enfant*) Жана Піаже (переклад із французької, 1930). Навіть фундаментальні наукові праці стали доступними українською мовою. Зокрема, «Походження видів через природний добір або збереження сприятливих порід у боротьбі за виживання» (*On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*) Чарлза Дарвіна було перекладено Володимиром Державиним і видано в Харкові 1936 року. У своїй сукупності ці переклади засвідчують масштаб, амбіцію та інтелектуальну динаміку українського наукового перекладу в цей формативний період.

Останні дослідження [12; 13; 16; 17; 19; 22; 23; 24] фіксують піонерський характер монографії Олександра Фінкеля «Теорія й практика перекладу» (1929) [11] та інституціоналізацію перекладознавства в Київському інституті лінгвістичної освіти. Вивчено окремі аспекти художнього перекладу 1920-х – 1930-х років [6; 10], а також роль цензури після 1930 року [21]. Проте науковий переклад у сфері гуманітарних та суспільних наук залишається практично не дослідженим. І якщо художні переклади 1917–1941 років каталогізовані [6], то наукові переклади систематично описані лише до 1923 року в «Зведеному каталозі україномовних книг державних бібліотек і музеїв України 1798–1923 рр.» [8]. Комплексних же списків наукових перекладів після 1923 року не існує. Тому корпус дослідження було реконструйовано вручну на основі каталогів Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ВНБУ), рукописних фондів Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, а також матеріалів Літературно-меморіального музею Г. Кочура в Ірпені та Національного музею літератури України. Отже, невіршеними залишаються повна бібліографічна реконструкція корпусу наукових і нехудожніх перекладів після 1923 року; детальний аналіз переходу від прямих перекладів з німецької/французької/англійської до опосередкованих через російську; вплив резолюцій Комісії Наркомосу 1933 року на терміновтворення та вилучення «націоналістичної» лексики.

Таким чином, метою цієї статті є дослідити виникнення та розвиток перекладу в гуманітарних і суспільних науках в радянській Україні у 1920–1930-і роки у контексті політичних і мовних трансформацій. Завдання статті включають: 1. Проаналізувати теоретичний внесок Фінкеля в теорію галузевого перекладу та його інституціоналізацію в Київському інституті лінгвістичної

освіти. 2. Охарактеризувати практику перекладу в ключових галузях (педагогіка, психологія, класична філософія, історія, політологія, марксизм, літературознавство, мовознавство, релігійна та атеїстична література). 3. Висвітлити механізми державного втручання (цензура, русифікація, кампанія проти «націоналістичних шкідників», резолюції Комісії Наркомосу 1933 року) в перекладацьку діяльність у цій сфері.

У цій статті досліджується виникнення та розвиток перекладу в галузі гуманітарних і суспільних наук у радянській Україні 1920–1930-х років, причому ці процеси розглядаються в ширшому контексті політичних і мовних змін. У роботі окреслюються ідеологічні та інституційні умови, що склалися внаслідок політики українізації та її скасування. Зокрема, висвітлюється теоретичний внесок Олександра Фінкеля в монографії «Теорія й практика перекладу» [11], а саме розширення ним поля дослідження за межі художніх і релігійних текстів до нехудожньої прози. Крім того, подається огляд перекладацької діяльності в педагогіці, психології, філософії, історії, політології, марксизмі, літературознавстві, мовознавстві, а також у релігійній і атеїстичній літературі. У дослідженні розглядаються джерельні мови, практики опосередкування та процеси терміновтворення, демонструючи, як цензура, ідеологічне регулювання та мовне планування перевизначали як обсяг, так і пізнавальну спрямованість українського наукового перекладу.

2. ОСНОВНА ЧАСТИНА

Об'єктом дослідження є переклад книжок в гуманітарних і суспільних науках у радянській Україні у 1920–1930-х роках, предметом – теоретичні засади, практичні стратегії, ідеологічні та інституційні чинники (цензура, мовне планування, терміновтворення), що визначали обсяг, спрямованість і якість цього перекладу.

Матеріалом розвідки став реконструйований корпус перекладів 1920–1930-х років (понад 50 конкретних видань у галузях педагогіки, психології, філософії, історії, політології, марксизму, літературознавства та релігійної літератури), отриманий з каталогів чільних наукових бібліотек.

Методологічно це дослідження спирається на концепцію «археології перекладу» Ентоні Пима, яка поєднує бібліографічну реконструкцію з дослідженнями конкретних випадків для виявлення довготривалих тенденцій, частоти перекладів та періодів інтенсивності чи занепаду [26]. Археологія перекладу дозволяє розглядати переклад як культурно-історичний процес, одночасно діахронний і синхронний, розкриваючи структурні закономірності, які неможливо виявити через ізольований аналіз окремих текстів.

Теоретичним стрижнем є монографія Фінкеля «Теорія й практика перекладу» з її типологією неху-

дожньої прози (наукова, адміністративна, публіцистична). Доповнюють основу праці сучасних дослідників [12: 13; 19; 20; 23; 24], а також матеріали про інституціоналізацію перекладознавства (програми Зерова та Калиновича [22] та архівні матеріали стосовно УІЛО) та мовну політику (резолуції 1933 року [9], критика Кагановичем (1934) [4] українського видання зібрання творів Леніна).

2.1 Піонерська роль України в теорії перекладу нехудожньої прози: від монографії Олександра Фінкеля (1929) до інституціоналізації в Київському інституті лінгвістичної освіти

У теоретичному осмисленні перекладу наукових текстів Радянський Союз відіграв піонерську роль, що частково було зумовлено потребою перекладати фундаментальні ідеологічні праці Маркса, Енгельса та Леніна мовами різних народів країни. Ключовою віхою у розвитку теорії перекладу стала монографія українського науковця Олександра Фінкеля «Теорія й практика перекладу» (1929), яка розширила поле дослідження поза межі літературних і сакральних текстів, охопивши також нехудожню прозу [12, с.17; 13, с. 319].

Познавши цей ключовий зсув, Фінкель розмежував художні та нехудожні жанри й наголосив на особливому значенні останніх. Він зазначив, що вивчення перекладу нехудожньої прози «є таким же важливим і відкриває не менш цікаві проблеми, як і вивчення художнього перекладу, не кажучи вже про те, що в певні періоди воно має виняткове суспільне значення» [11, с. 26]. У другому розділі під назвою «Переклад нехудожньої прози» учений далі класифікував нехудожні тексти відповідно до їхніх мовних характеристик і суспільних функцій на наукові та адміністративні тексти (спираючись на класифікацію Шарля Баллі [14]), а також газетні тексти (публіцистику). Таким чином, додавши до адміністративної та наукової прози ще й публіцистику – зважаючи на те, що газетні матеріали для українських радянських газет надсилали з Москви і переклад уже здійснювався на місці, – Фінкель заклав підвалини для більш нюансованих типологій перекладу.

Фінкель критикує поширене припущення, що для перекладу нехудожньої прози достатньо передати лише основну думку тексту, стверджуючи, що такий підхід нехтує жанрово-специфічними мовними та стилістичними нюансами, необхідними для точного відтворення [11, с. 40]. За Фінкелем, проза аж ніяк не є монолітною: наукові, адміністративні та публіцистичні тексти мають власні структури, термінологію й комунікативні функції, сформовані історичним і соціальним контекстом.

Що стосується наукового перекладу, то він вимагає точності, ясності та суворого дотримання стандартизованої термінології [11, с. 46–47]. Учений застерігає від перефразування чи стилістичних прикрас, які можуть спотворити значення, особливо

коли в цільовій мові бракує усталених еквівалентів. У таких випадках перекладачі повинні обережно запозичувати або створювати терміни, що відповідають духу цільової мови. Фінкель наголошує на послідовності, попереджаючи проти синонімії та використання різних варіантів перекладу для одного й того самого терміна, що може підірвати зв'язність тексту [11, с. 48]. Фінкель зауважує, що, хоча словники є корисним інструментом, вони часто не передають ідіоматичних і контекстуальних тонкощів. Перефразування, на думку Фінкеля, ризикує стерти межу між перекладом і новою інтерпретацією. Тому жанрово-чутливий переклад є першочерговим – він має зберігати намір автора, логічну структуру та індивідуальний стиль. Фінкель закликає перекладачів віддавати перевагу ясному, конструктивному синтаксису цільової мови та уникати імітації іноземних синтаксичних моделей, забезпечуючи природне звучання тексту при збереженні вірності оригіналу [11, с. 53–55].

В адміністративній прозі, включно з юридичною та діловою мовою, Фінкель підкреслює необхідність точного синтаксису та послідовної термінології. Юридичні тексти часто використовують архаїчні вирази, що вимагає від перекладача балансу між традицією та ясністю. Ділова мова, зі свого боку, спирається на усталені фрази, кліше, через що вірність фразеології важливіша за буквальный переклад. Церемоніальні тексти, такі як маніфести, поєднують функціональний і естетичний елементи, вимагаючи від перекладача збереження обох вимірів [11, с. 61]. Публіцистична проза становить гібридне завдання. Як зазначив Фінкель, вона поєднує науковий, художній і розмовний стилі. Перекладачі мають адаптуватися до домінантного тону – чи то академічного, чи літературного – і відповідати емоційній тональності та суспільній функції оригіналу. Буквальні переклади, застерігав він, ризикують спотворити тональність, особливо в промовах і листуванні, де культурні норми та ввічливість потрібно передавати з особливою обережністю [11, с. 65].

Зрештою, Фінкель наполягає, що головна відповідальність перекладача – глибоке знання як мови оригіналу, так і цільової мови. Перекладачі повинні бути пильними, чутливими до контексту та відданими термінологічній точності, щоб остаточний текст читався як оригінальний у цільовій мові, зберігаючи при цьому намір автора та стилістичну цілісність. На його думку, переклад нехудожньої прози – далеко не механічна робота – вимагає інтелектуальної строгості та жанрової обізнаності. Він порівнював його складність із складністю поетичного перекладу, підкреслюючи творчі та аналітичні вимоги [11, с. 48–49].

Монографія Фінкеля була опублікована в період Першої п'ятирічки (1928–1932) – часу, що характеризувався інтенсивними зусиллями радянської

влади щодо прискорення індустріалізації та колективізації сільського господарства. За таких умов виникла нагальна потреба в перекладі технічних і наукових текстів українською мовою. Відповідно, практична ситуація вимагала підготовки кваліфікованих перекладачів, здатних працювати зі спеціалізованою термінологією. Водночас переклад поступово перетворювався на стратегічний інструмент насадження ідеології, адже режим прагнув поширювати марксистсько-ленінське вчення та радянську пропаганду місцевими мовами, інтегруючи політичний зміст у освітні програми.

Паралельно з цими процесами 1920-ті роки стали часом яскравого українського національного відродження. Інтелектуали, такі як Микола Зеров, Максим Рильський, Освальд Бургардт, Валер'ян Підмогильний, Михайло Калинович, Олександр Білецький, Юрій Савченко та інші, активно просували переклад як ключовий засіб збагачення української літератури та встановлення зв'язків із світовими літературними й філософськими традиціями. Як наслідок, переклад дедалі виразніше сприймався не лише як культурний міст, а й як інструмент інтелектуального самоствердження.

Поєднання ідеологічних імперативів, практичної необхідності та культурних прагнень призвело до створення в 1930 році Українського інституту лінгвістичної освіти в Києві з філією в Харкові. Цей заклад заклав підвалини для інституціоналізації перекладознавства в радянській освітній системі: в Києві були започатковані університетські програми з підготовки перекладачів, що стало важливим етапом становлення перекладацької освіти [17; 19]. У межах цих програм типологія перекладу нехудожньої прози Олександра Фінкеля вперше була інтегрована у навчальний процес через створення спеціалізованих курсів і навчальних матеріалів. Програми, окрім перекладу художньої прози та віршів, охоплювали техніку нехудожньої прози, наукових і технічних термінів та ділового листування [17; 19], демонструючи синтез теоретичного поступу й педагогічних інновацій. Київська ініціатива яскраво показувала взаємодію наукового розвитку та ідеологічних обмежень радянської політики.

Силлабус лекційного курсу «Методологія перекладу» Михайла Калиновича вводив термін «перекладознавство», розмежовуючи теоретичні (методологія, історія думки) й практичні аспекти, охоплював визначення перекладу, еквівалентність, соціальні функції, точність, організацію роботи, співпрацю перекладачів і редагування. Попри ідеологію, закладав основу розвитку дисципліни та української культури [2].

На початку 1930-х переклад став ключовим у пропаганді, а публіцистичний стиль – важливим інструментом. У Київському інституті лінгвістичної освіти Микола Зеров розробив жанро-орієнтований лекційний курс «Методики перекладу», розділивши

жанри на п'ять секторів: (1) нехудожня проза (наукова, адміністративна та ділова, включно з листуванням); (2) публіцистика й літературна критика; (3) художня проза; (4) поезія; (5) наукова й технічна термінологія. Разом із працями Калиновича це стало значним кроком у перекладознавстві, особливо завдяки увазі до нехудожньої прози, як-от журнальних і газетних статей [23].

Зеров окреслив чотири методи введення нових термінів у цільову мову: описову заміну, транскрипцію, калькування та створення нових слів. Він наголошував на лінгвістичній точності в морфології, синтаксисі, інтонації, логічних наголосах, орфоепічних і орфографічних нормах. Спираючись на «Теорію і практику перекладу» Фінкеля, Зеров пріоритетизував комунікативну функцію слів і відстоював інтернаціоналістський підхід для «пролетарського перекладача», протиставляючи його «буржуазно-націоналістичному» наголосу на мовній унікальності.

Він розглядав труднощі передачі оригінальних текстів через морфологічні відмінності між мовами, особливо гіпотаксичні та паратаксичні структури. Зеров аналізував інтонаційні фразові структури, логічні наголоси та какофонічні збіги, пропонуючи стратегії їх уникнення. Він розглядав публіцистику та критику як перехідні жанри між літературною та нелітературною прозою, підкреслюючи їхню ідеологічну та практичну цінність. Його структурований підхід узгоджувався з радянськими цілями, водночас розвиваючи українську теорію перекладу [3, с. 4–5].

Як університетський викладач, Зеров, слідом за Фінкелем, наголошував на необхідності типології адміністративного жанру, який Фінкель вважав більш диференційованим, ніж науковий [11, с. 48]. Зеров виділив такі піджанри: (1) юридичні кодекси; (2) адміністративні накази, дипломатичні ноти, директиви та бюрократичне / канцелярське листування (включно зі звітами, листами, довідками); (3) прокламації.

Під час українізації нагальна потреба в стандартизованій українській діловій мові стала особливо гострою. Перекладачі та письменники працювали над заповненням прогалів в адміністративній фразеології. Особливо варто відзначити, що Валер'ян Підмогильний та Євген Плужник уклали «Словник фразеології ділової мови» (1926), метою якого було розвинути та уніфікувати український адміністративний дискурс. У передмові автори підкреслювали зростаючу потребу в систематизованій лексиці, адаптованій до бюрократичного вжитку. Словник демонстрував багатство українського лексичного та фразеологічного ресурсу, глибоко вкоріненого в народній мові.

Цей синтез теорії та практики заклав підвалини для всебічної, ідеологічно узгодженої методології перекладу в Україні, поєднавши лінгвістичну

точність із політичною метою. Цей типологічний і функціональний підхід, випереджаючи свій час, передбачив ключові принципи, які згодом були прийняті в західному перекладознавстві, і залишається фундаментальним у сучасній теорії перекладу [12].

Однак із середини 1930-х років перекладознавство в Україні зазнало подвійного стирання: у межах СРСР сталінська політика придушувала неросійську інтелектуальну діяльність, тавруючи її як націоналістичну, а на Заході холодновоєнний поділ світу перешкоджав її визнанню та поширенню [16, с. 116].

2.2. Практика перекладу нехудожньої прози

Перекладацькі практики того періоду виходять за межі художньої літератури, охоплюючи широкий спектр дисциплін у галузі гуманітарних і соціальних наук.

2.2.1. Перекладна література в галузі педагогіки та психології

У 1920-х – на початку 1930-х років було опубліковано численні переклади ключових праць із психології та педагогіки, що відбивало зростання інтересу до освітньої теорії та практики. Серед них – Марія Монтесорі «Метод наукової педагогіки та практика його в домах для дитини» (*Il Metodo della Pedagogia Scientifica applicato all'educazione infantile nelle Case dei Bambini*, переклад з італійської Дмитра Щербаненка, 1921); Пауль Барт «Історія виховання» (*Geschichte der Erziehung*, 1923); Ернст Адольф Бернгард «Психічні процеси як рухи» (*Die seelischen Vorgänge als Bewegungen*, переклав з німецької та уложив термінологічний словничок М. М. Васильківський, 1925); Вілл Сеймур Монро «Педагогічні тести та вимірювання» (*Educational Tests and Measurements*, переклад з англійської І. Майстренка, під ред. О. Залужного, 1927); Йоганн Генріх Песталоцці «Вибрані твори» (збірник за ред. М. І. Гордієвського, проф. А. Г. Готалова Готліба та В. О. Чудновцева, 1928); Жан П'яже «Судження й міркування в дитині. Граматика й логіка» (*Le jugement et le raisonnement chez l'enfant. Grammaire et logique*, переклад з французької А. Миляшкевича та В. Сапіжука, 1930); Л. Лянгштайн «Дитина дошкільного і шкільного віку. Як її годувати й доглядати?» (*Das Vorschul- und Schulkind. Seine Ernährung und Pflege*, переклад з німецької; за редакцією І. А. Лібермана, 1930); Клод Адріан Гельвецій «Про людину, її інтелектуальні здібності та її виховання» (*De l'homme, de ses facultés intellectuelles et de son éducation*, переклад з французької Валер'яна Підмогильного, 1932). До перекладів цього ж періоду належать також праці Павла Блонського «Педагогіка» (переклад з російської В. Доги, 1924) і Вільяма Джемса «Розмови з учителями про психологію» (*Talks to Teachers on Psychology*, переклад з російської гуртком учителів за редакцією М. Бернацького, 1924). Такі випадки показові, оскільки українські педагоги зазвичай

вільно читали російською, тож переклади з російської траплялися рідко; том Джемса особливо вирізняється як колективний, непрофесійний переклад з посередницького тексту, що передбачав нетипове багаторівневе опосередкування. Okремо варто згадати Ернста Кречмера «Про гістерію» (*Über Hysterie*, переклад з німецької Б. Ю. Андрієвського, 1928). Німецька педагогічна теорія в ранній радянській Україні репрезентувалася, зокрема, працею німецького філософа й соціолога Пауля Барта «Історія соціально-педагогічної ідеї», яка була видана в Одесі 1923 року Державним видавництвом України.

У 1930-х роках Україна пережила радикальну трансформацію педагогічної парадигми – від відносно вільного дослідження методологічних засад педагогічної науки до жорсткого підпорядкування марксистсько-ленінській ідеологічній доктрині. Ця ідеологічна консолідація призвела до припинення перекладу психологічної літератури та прямих перекладів педагогічної літератури українською після 1935 року. Замість цього педагогічні тексти – зокрема «Вибрані педагогічні твори» Йоганна Генріха Песталоцці (1938) та «Вибрані педагогічні твори: у трьох томах» Яна Амоса Коменського (1940) – перекладалися українською виключно через російські посередницькі переклади. Водночас частота перекладів гуманітарної літератури українською взагалі помітно скоротилася, відображаючи загальні зусилля радянської влади підпорядкувати інтелектуальний дискурс ідеологічному контролю.

2.2.2 Перекладна література в галузі класичної філософії та історії

Міжвоєнна українська перекладацька культура розвивалася за помітно відмінними регіональними та тематичними лініями. Наведені нижче факти спеціально ілюструють, як відрізнявся добір текстів для перекладу в радянській Україні і в західних регіонах. що після Ризького договору 1921 року увійшли до складу Другої Речі Посполитої. В Західній Україні перекладачі тяжіли до античної літератури, особливо філософських текстів. Ця тенденція пояснювалася збереженням латинської та давньогрецької мов у шкільних програмах – на відміну від радянської України, де класичні мови майже зникли з освіти. Попри цю освітню базу, українських перекладів грецьких і латинських філософських творів видавалося мало через відсутність сталої традиції перекладу античної думки. Усе ж у Львові вийшло кілька значних видань: «Аннали» Тацита (*Annales*, 1935) та «Опис Скитії» Геродота (*Γένεσις Σκυθῶν*, 1937). Прикладом такого добору став також львівський український переклад «Державця» Нікколи Макіавеллі 1934 року, виконаний Михайлом Островерхом безпосередньо з італійського оригіналу *Il Principe*. До таких видань належать також, наприклад, «Апологія Сократа» Платона в перекладі Володимира Кміцикевича (1922). У 1932 році львівський місячник «Дзвони»

опублікував уривки із «Законів» Платона в перекладі В'ячеслава Липинського. З'явилися також українські переклади давньогрецької ораторської та історичної прози, зокрема «Олінфські промови» Демосфена (1923). Михайло Соневицький, класичний філолог, переклав діалоги Платона, Геродота та «Анабазис» Ксенофонта, хоча лише останній був опублікований посмертно 1986 року Науковим товариством імені Шевченка після того, як рукопис загубився під час Другої світової війни. Багато інших задумів так і не здійснилися – їх перервали репресії, війна, еміграція чи загибель перекладачів.

У радянській Україні переклади античних і ренесансних творів були ще рідкіснішими. Проте середовище неокласиків здійснило кілька зразкових ініціатив, спрямованих на збереження культурної спадкоємності попри посилення ідеологічного тиску. Микола Зеров публікував уривки «Про природу речей» (*De rerum natura*) Лукреція в журналі «Червоний шлях», а 1931 року побачила світ антологія «Французькі клясики XVII сторіччя. Буальо, Корнель, Мольєр, Расін» у перекладі з французької Максима Рильського, до якої увійшло «Мистецтво поетичне» (*L'Art poétique*) Нікола Буало.

Сучасна західна історіографія рідко доходила до українського читача безпосередньо. Показовим винятком – хоча й опосередкованим через іншу мову – було харківське видання «Книгоспілки» нарисів Свена Гедіна під назвою «Завойовники Америки» (1926), які Юрій Клен (Освальд Бургардт) переклав з німецької версії, а не зі шведського оригіналу.

Інституційне планування розширилося наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років. У березні 1930 року під егідою Кабінету порівняльного вивчення літератур Інституту Тараса Шевченка Микола Зеров уклав пріоритетний список іноземних творів для видавництва «ЛіМ» («Література і мистецтво») у складі Державного видавничого об'єднання України [24]. Його програма наголошувала на грецькій і латинській класиці, літературі феодальної та ранньокапіталістичної доби, а також на сучасних французьких, англійських, німецьких, італійських, іспанських і скандинавських авторах. Повний переклад «Про природу речей» Лукреція (*De rerum natura*) планували Микола Зеров і Віктор Петровський, хоча власне антична філософія не була серед пріоритетів.

Ці ініціативи супроводжувалися амбітними проектами перекладу просвітницької думки. Планувалося чотиритомне видання Жана-Жака Руссо, яке поєднувало б скорочені версії його основних творів у перекладі Христини Алчевської, а також передбачалося двотомне видання Дені Дідро. Зрештою в 1933 році вийшло лише видання Дідро в перекладі Валер'яна Підмогильного, та й воно було опубліковане у скороченому вигляді – без запланованих теоретичних праць про театр. Окрім перекладів французької художньої прози (твори

Франса, Бальзака, Мопассана), Підмогильний переклав важливі філософські праці: «Кандід, або Оптимізм» Вольтера (1927), двотомник Дідро та «Про людину, її розумові здібності та її виховання» Клода Гельвеція (1932).

Ще однією важливою віссю перекладу стала марксистська та соціалістична історіографія. Наприклад, Антон Харченко переклав працю Михайла Туган-Барановського «Сучасний соціалізм у своєму історичному розвитку» (Київ, 1920). Це була одна з тих праць науковців-українців, які за царату змушені були писати свої праці російською. («Світознавство» харківського астронома Бориса Герасимовича в перекладі з російської М. Синявської (1925) та праці харківського філолога Леоніда Булаховського – інші приклади цього явища). Всеукраїнське державне видавництво 1921 року випустило працю нідерландського комуністичного теоретика Германа Гортера «Історичний матеріалізм» (*Het historisch materialisme*) у перекладі з німецького видання *Der historische Materialismus*. Тим часом «Світова революція» (*Die Kommunistische Arbeiter-Internationale*, 1922) Гортера з'явилася у Відні в українському перекладі, виданому Видавництвом Української секції Комуністичної партії Австрії, з присвятою Леніну. Численні підручники з історії були перекладами, зокрема праці Роберта Віппера, відомого дослідженнями з античної та середньовічної історії, та «Первісні люди» (*Der Mensch der Vorzeit*, Харків, 1923) Вільгельма Бьольше.

У цій галузі у 1920-і роки домінувала радянська класоцентрична історіографія, а її головним взірцем була праця Михайла Покровського «Російська історія: стислий нарис» (переклад Марії Ільтичної; ред. Євгена Касьяненка; Харків-Берлін, 1922) – єдиний офіційний підручник з історії в радянській державі 1920-х років. Разом з «Економічний матеріалізм» (переклад Євгена Григорука, Київ, 1923), іншою працею Покровського, ці видання унаочнювали зазначену парадигму. Навіть немарксистські праці подавалися в марксистському обрамленні, як видно з перекладу з німецької праці Юліуса Ліпперта «Культурна історія людства в її органічній будові» (*Kulturgeschichte der Menschheit in ihrem organischen Aufbau*, Kultura press, Львів-Київ-Нью-Йорк-Відень, 1922).

2.2.3. Перекладна література в галузі політології та марксистської теорії

На початку 1920-х років суспільні науки формувалися під впливом ідеологічних досліджень і були глибоко пов'язані з російськими дореволюційними марксистськими дискусіями. Яскравим прикладом є українське видання 1921 року праці «Наука про суспільну свідомість (Короткий курс ідеологічної науки в запитаннях та відповідях)», у якому Микола Трирог (Михайль Семенко) переклав і представив українському читачеві ідеї Олександра Богданова.

Тоді ж вийшли друком інші праці Богданова: «Мистецтво й робітничий клас» та «Межи людиною та машиною: (Про систему Тейлора)». Ще одна книга Богданова «Елементарний курс політичної економії: Вступ до політичної економії» побачила світ у Київському державному видавництві у 1922 році.

У середині 1920-х років в УСРР спостерігалось помітне зростання перекладів із суспільних наук, особливо в політології та марксистській теорії. У цей період було опубліковано низку фундаментальних творів «класиків», зокрема: «Вісімнадцяте Брюмера Луї Бонапарта» Карла Маркса (переклад з німецької М. та І. Степанових, за редакцією В. Щербаненка, 1925); «Громадянська війна у Франції. З передмовою Фрідріха Енгельса» (переклад з німецької С. Буди, 1925); «Критика Готської програми з двома додатками Маркса і Енгельса» (переклад з німецької С. Вікула, 1929); а також «Капітал. Критика політичної економії» Маркса (переклад з німецької М. Порша, 1929). Ці переклади відображають зростаюче інтелектуальне залучення до марксистської думки та загальний розвиток політології в українському науковому просторі 1920-х років. Водночас деякі вагомні праці, що містять згадки про Україну – наприклад, окремі листи з приватного листування Маркса з українським соціалістом Сергієм Подолинським, який намагався узгодити марксистську теорію з термодинамікою, – так і не були опубліковані українською.

Переклади праць про життя та діяльність Маркса, Енгельса і Леніна широко поширювалися в ранній радянській Україні, сприяючи формуванню нового пропагандистського жанру для українського читачтва – політичної біографії. Книга Юрія Стеклова «Карл Маркс. Його життя і діяльність (1818–1883)» з'явилася в перекладі українською мовою 1922 року завдяки Українсько-американському видавничому товариству «Космос», чия символічна транснаціональна присутність охоплювала Харків, Нью-Йорк і Берлін. Воно також видало «Тероризм і комунізм» Льва Троцького в авторизованому перекладі з російської з передмовою та післямовою автора.

На початку 1920-х років переклади праць Маркса, Енгельса та інших теоретиків комуністичної думки зазвичай здійснювалися безпосередньо з оригінальної мови, навіть якщо це не завжди зазначалося в вихідних даних. Прикладом є «Розвиток соціалізму від утопії до науки» Енгельса (Державне видавництво України, 1923). Однак уже на початку 1930-х років ця практика кардинально змінилася на переклади з російської мови, як мови- посередника.

Переклади творів Маркса, Енгельса, Леніна та Сталіна, зокрема «Про Леніна і лєнінізм» останнього (переклад з російської Андрія Річицького, 1924), мали пріоритетне значення для поширення радянської ідеології. Немарксистські або «буржуазні» філософські праці активно не заохочувалися, а ранні переклади марксистської філософії зазвичай

здійснювалися з російських видань або російськомовних інтерпретацій, а не з оригіналів. Приклади останніх: «Матеріалізм – філософія пролетаріату» Б. Горева (1925), «Фейєрбах і Маркс» П. Рохніна (1925), «Короткий підручник історичного матеріалізму» Б. Фінгерта і М. Шірвіндта (1928). Серед перекладених праць інших комуністичних лідерів – твори Миколи Бухаріна: «Криза капіталізму і комуністичний рух» (переклад з російської Петра Товстоного, 1924) та «Ленін як марксист» (переклад Михайля Семенка, 1925), а також Льва Троцького – «Про Леніна. Матеріали для біографа» (переклад Німчинова, Коцюби, Ткаченка, Пеца, Любченка та Васильківського, 1924). Ці переклади відображають ідеологічну консолідацію та поширення марксистсько-лєнінської думки в роки становлення радянського впливу в Україні. Переклади праць російських більшовиків часто видавалися з оригінальними передмовами авторів. Прикладом є «Історія Комуністичної партії в Росії і В. І. Ленін» Льва Каменєва з передмовою автора (Катеринослав: ДВУ, 1923).

Український переклад 1919 року праці Петра Кропоткіна «Комунізм і анархія» Сергія Пилипенка відображає відкритість Української Народної Республіки до різноманітних соціалістичних ідей і підкреслює нюансоване ставлення Пилипенка до анархістських концепцій. Його пізніша відомість і трагічна доля за сталінських репресій підкреслюють інтелектуальну життєздатність і вразливість революційного покоління України.

Розгорнутий список перекладених праць із суспільних наук 1920-х років в радянській Україні свідчить, що майже всі вони були перекладені з російської, за винятком лише двох – «Наука буржуазного суспільства» Карла-Августа Віттфогеля (з німецької) та «Наука і революція» Ернеста Унтермана (з англійської). Така перевага російськомовних джерел відображає сильний вплив радянських ідеологічних і академічних рамок на українське інтелектуальне життя того десятиліття. На протипагу домінуванню російських джерел у перекладах з суспільних наук, праці з психології та педагогіки 1920-х років переважно перекладалися з німецької, французької та англійської, що відображало ширші міжнародні впливи в освітній і психологічній думці.

Перше зібрання творів Леніна українською мовою вийшло між 1928 і 1933 роками у вісімнадцяти томах загальним накладом 10 000 примірників. Це стало значним зусиллям з інституціоналізації марксистсько-лєнінської ідеології в УСРР, що узгоджувалося з ширшими радянськими кампаніями щодо стандартизації політичної освіти та пропаганди ідеологічної конформності через перекладену літературу. Це українське видання творів Леніна, яке здійснювалося за редакції Миколи Скрипника, вирізнялося свідомим прагненням до незалежності від російської мови і намаганнями відобразити

автентичне українське вживання на всіх рівнях перекладу. Такий підхід пізніше був жорстко розкритикований Наумом Кагановичем (1934) [4], який звинуватив перекладачів у спотворенні ленінських ідей і просуванні «націоналістичного шкідництва». Він стверджував, що вони намагаються відокремити українську мову від російської та наблизити її до мов німецьких і польських фашистів, кваліфікуючи їхню роботу як ідеологічно небезпечну і лінгвістично підірвану [20]. Ця критика започаткувала широку кампанію проти так званих «націоналістичних перекладачів-шкідників», спрямовану на тих, кого звинувачували в спотворенні радянських ідеологічних текстів через надмірну мовну самостійність [детальніше див. 5; 18]. Кампанія мала на меті придушити українську мовну автономію і примусово впровадити суворе дотримання російськомовних норм, трактуючи відхилення як політичний підрив.

Твори Леніна українською мали масове поширення: між 1918 і 1965 роками вийшло понад 800 видань загальним накладом 24 мільйони примірників. Вони слугували не лише ідеологічним, а й лінгвістичним цілям — наприклад, їх використовували при укладанні «Словника української мови» за редакцією Івана Білодіда (1970–1980) поряд з українськими перекладами Маркса і Енгельса [1]. Партійна директива вимагала, щоб усі переклади творів Леніна здійснювалися виключно під наглядом партійних органів. Крім того, будь-які інші переклади політичної та ідеологічної літератури потребували схвалення спеціально призначених інституцій у структурі партії.

2.2.4. Переклади в літературознавстві, мовознавстві та мистецтвознавстві

Переклади в літературознавстві та мовознавстві були нечисленними й переважно належали до дорадянського та раннього радянського періодів. Помітними стали праці Гюстава Лансона «Метод історії літератури» (*Méthode de l'histoire littéraire*, 1919, переклад з французької Охріма Соболева) та Леоніда Булаховського «Походження і розвиток мови» (1925, переклад з російської В. Щербаненка). Працю данського лінгвіста-славіста Крістіана Сандфельда-Єнсена «Мовознавство» (*Die Sprachwissenschaft*) переклав з оригінальної німецької Євген Тимченко; її видало Українське видавництво в Катеринославі 1920 року.

«Читання партитури» (*Anleitung zum Partiturlernen*), австрійського композитора, музикознавця і педагога Ганса Галя переклав з німецької Дмитро Загул. Ця книжка вийшла 1925 року і слугувала педагогічним посібником, що мав навчити музикантів навичкам інтерпретації та аналізу оркестрових і ансамблевих партитур.

У гуманітарних журналах, особливо в «Червоному шляху», Володимир Державин публікував рецензії на російськомовні праці з теорії літератури та історії мистецтва, зокрема на «Техніку письменниць-

кого ремесла» Віктора Шкловського та «Вступ до етнічної психології» Густава Шпета. У радянській Україні російську мову не вважали іноземною, що відображало її домінуюче становище.

2.2.5. Переклади релігійної та атеїстичної літератури

На зламі 1910–1920-х років українська церква відіграла важливу роль у процесі українського державотворення. Рух за відновлення Української православної церкви став одним із найяскравіших проявів національного відродження. У цьому контексті пріоритетним завданням стало перекладення богослужбових книг живою українською мовою.

Митрополит Василь Липківський, очільник Української автокефальної православної церкви (з 1921 року), був ключовою постаттю церковного перекладу в Україні 1920-х. У червні 1920 року в Кам'янці-Подільському вийшла його перекладена «Божественна літургія святого Івана Золотоустого» (перевидання – Харків і Рівне, 1922). Він також переклав «Часослов», «Требник» і «Молитвослов» на початку 1920-х, хоча його ім'я не завжди вказувалося. Липківський виступав за модернізацію церковних обрядів і наголошував на потребі покращених перекладів Святого Євангелія та Апостола, особливо останнього. На початку 1920-х розпочала роботу перекладацька комісія Української автокефальної православної церкви на чолі з архієпископом Нестором Шараївським. Вона підготувала до видання Псалтир у перекладі протоієрея Федота Хорошого (1926). Багато перекладів богослужбових книг залишилися неопублікованими, а опубліковані після ліквідації УАПЦ 1930 року та масових репресій духовенства і вірян були конфісковані й знищені.

На початку 1920-х років зростає кількість перекладів атеїстичної літератури з російської: брошури «Попівське шахрайство» (1920), «За скільки срібників попи й ченці зрадили народ?» (1921), «Про душу, потойбіччя, Бога й безсмертя» (1923), «Як наука підриває віру в Бога» (1924). Книжку Генріха Кунова «Як виникли релігія та віра в богів?» переклали з німецької (Берлін: «Знання – сила», 1922). Численні переклади з російської, наприклад «Релігія і комунізм» Сергія Мініна (Харків, 1920, переклад Марії Ільтичної, за редакцією Ларика – псевдоніма Євгена Касяненка), мали на меті пропагувати марксистську критику релігії. На підтримку марксистських антирелігійних і просвітницьких цілей перекладали з англійської, зокрема «Марксизм і дарвінізм» Антона Паннекука, видане «Українськими робітничими новинами» у Вінніпезі, Канада (1920), – для українських емігрантських громад Північної Америки на початку радянської доби.

2.3. Державне втручання в методи перекладу

На початку 1930-х років більшовики остаточно відмовилися від політики українізації, прагнучи обмежити вживання української мови, особливо

в науковій і технічній сферах. Кампанія проти так званих «націоналістичних шкідників» на початку 1930-х і політика русифікації мали руйнівні наслідки для українського інтелектуального та культурного життя. Багатьох перекладачів, лінгвістів і вчених, які відстоювали українську мовну автономію, було засуджено, звільнено з посад, заарештовано або страчено під час сталінських чисток. З 1932 до середини 1950-х років перекладацька діяльність занепадала; багато текстів перекладали заново або адаптували через російську як посередницьку мову. Українські переклади дедалі більше позбавляли європейських мовних впливів і насичували російською лексикою та синтаксичними моделями. Якщо в 1920-х твори Маркса й Енгельса перекладали безпосередньо з німецької, то пізніші видання ґрунтувалися виключно на російських варіантах.

Протягом 1920-х років марксистську літературу в радянській Україні зазвичай перекладали безпосередньо з оригінальної мови, особливо з німецької. Однак уже на початку 1930-х ця практика кардинально змінилася. Переклади дедалі частіше робили з російських версій, іноді без зазначення мови оригіналу. У деяких випадках тексти подавалися як перекладені з німецької, хоча насправді базувалися на російських посередниках.

Цей зсув чітко простежується в історії видань творів Карла Маркса між 1923 і 1938 роками. Ранні переклади, такі як «Вісімнадцяте Брюмера Луї Бонапарта» (1925), «Громадянська війна у Франції» (1925) та «Злидні філософії» (1923), виконували безпосередньо з німецької. За цією моделлю вийшли й інші назви: «Наймана праця і капітал» (1925), «До критики політичної економії» (1926), «Капітал. Том I» (1927). Навіть на початку 1930-х «Фойєрбах» (1930), «Вибрані листи» (1931) і «Класова боротьба у Франції» (1932) зберігали практику прямого перекладу.

Проте вже 1930 року видання «Маніфесту Комуністичної партії» – перекладеного з російської й лише звіреного з німецьким оригіналом – стало символічним поворотом до русифікації. Ця зміна збіглася з масовими політичними репресіями, зокрема з відомим харківським показовим процесом 1930 року над «Спілкою визволення України» (СВУ) – сфабрикованою підпільною організацією. Сорок п'ять українських інтелектуалів звинуватили в підготовці відновлення незалежної Української республіки, що сигналізувало про наступ на національну ідентичність.

Режим Сталіна незабаром почав регулювати не лише те, які тексти перекладати, а й як саме їх перекладати. Опосередкований переклад через російську став нормою, особливо для філософської й політичної літератури. Українські версії марксистських текстів перекладали заново, щоб вони відповідали російським текстам, а перекладачів дедалі жорсткіше перевіряли на ідеологічну лояльність.

Кампанія посилилася після публікації 1934 року статті Наума Кагановича «Націоналістичні перекручення в українських перекладах творів Леніна» в журналі «Мовознавство». Каганович спрямував удар проти перекладачів, пов'язаних із Миколою Скрипником – ключовою фігурою українізації, звинувативши їх у фальсифікації ленінських текстів:

«Перше видання українського перекладу творів Леніна, редаговане Скрипником, спотворене й перекручене націоналістами. Націоналістичні перекладачі, підтримувані Скрипником, проводили курс на відокремлення української мови [від російської], штучне її обмеження – курс, якого дотримуються мови німецьких і польських фашистів. Смісл творів Леніна фальсифіковано» [4, с.11].

Критика Кагановича інституціоналізувала жорстку модель перекладу, що наголошувала на буквализмі та дослівній відповідності російським текстам, жертвуючи мовними нюансами заради ідеологічної чистоти. Його стаття стала зразком для придушення української мовної автономії та утвердження партійно-центричної марксистсько-ленінської ідеології як єдино прийнятного світогляду.

Хоча для матеріалів Комуністичної партії було звичним надсилати тексти з Москви російською, а потім перекладати українською, 1920-ті роки ще зберігали розквіт прямого перекладу з іноземних мов. Цю відкритість у 1930-х було остаточно скасовано. Новий підхід не лише змінив перекладацькі практики, а й став інструментом культурного контролю, підпорядкувавши українське інтелектуальне життя радянським ідеологічним настановам.

2.4. Резолюції Комісії Народного комісаріату освіти

Мотивовані більшовицькою політикою українізації, у 1920-х роках було створено численні словники для кодифікації та стандартизації української лексики для використання в освіті, адміністрації та науковій роботі, зміцнюючи самотність української мови. Однак із початком сталіністської русифікації на початку 1930-х років багато з цих лексикографічних праць було заклеювано як «націоналістичні», внесено до чорних списків, знищено, а їхніх укладачів переслідувано.

У 1933 році органи освіти Української СРР створили спеціальну комісію, завданням якої було придушення української мовної незалежності. Резолюції 1933 року Комісії Народного комісаріату освіти означили рішучий поворот, спрямований на приведення української мови у відповідність із російськими нормами. Словники, що кодифікували корінну лексику, було засуджено, а терміни, які відображали польський, чеський чи ширший західний вплив, відкинуто [9]. Питомі українські слова систематично замінювали російськими або русифікованими формами: *тепломір* став *термометром*, а *мірило* – *масштабом*, а такі слова, як *плин* (слово, що описує «речовини, які течуть (гази,

рідини)», відповідник англійському *fluid*), було вилучено через відсутність російських еквівалентів. Інтернаціоналізми, що відрізнялися від російського вжитку було засуджено (так, *фолія* стає *фольгою*), а запозичення, не вживані в російській мові, замінювалися, як-от, *тинктура* була замінена на *картон*.

Терміни з польським впливом піддавалися особливо жорсткій критиці. Українські слова, запозичені з тим самим коренем, що й російські, але відмінні за родом, було унормовано так, щоб їхній рід відповідав російському. Зокрема, іменники на -иза / -іза / -еза рекомендовано вживати як іменники чоловічого роду, а замість форм жіночого роду на -аля запропоновано використовувати варіанти на -аль. Таким чином, *вертикаля* перетворилася на *вертикаль*, *елінса* перетворилася на *елінс*, а *протуберанца* стала *протуберанцем* [детальніше див. 7]. Інші заміни – *психольогія* на *психологія*, *самостійність* на *автономія*, *історіософія* на *історія*, *клясик* на *класик* – відображали ширшу радянську кампанію зі стирання української мовної самобутності.

3. ВИСНОВКИ

Дослідження засвідчує, що переклад нехудожньої прози в гуманітарних і суспільних науках радянської України 1920–1930-х років пройшов шлях від інтелектуального прориву до системного ідеологічного контролю. Монографія Олександра Фінкеля «Теорія й практика перекладу» стала першою в східній Європі працею, яка науково обґрунтувала специфіку перекладу наукових, адміністративних і публіцистичних текстів, заклавши типологію жанрів і принципи термінологічної точності. Ця теорія була швидко інституціоналізована в Київському інституті лінгвістичної освіти завдяки курсам М. Калиновича та М. Зерова, що перетворило перекладознавство на самостійну навчальну дисципліну. У практичній площині 1920-ті роки продемонстрували масштабну перекладацьку діяльність: сотні праць з педагогіки, психології, філософії, історії, політології та марксизму були перекладені безпосередньо з німецької, французької та англійської мов, сприяючи розвитку української наукової термінології та культурному ренесансу доби українізації. Однак уже на початку 1930-х років політика українізації була згорнута, а переклад перетворився на інструмент радянської ідеологічної інтеграції. Прямі переклади поступилися місцем опосередкованим через російську мову, цензура посилилася, а кампанія проти «націоналістичних шкідників» призвела до масових репресій перекладачів і лінгвістів.

Відмінною рисою радянського перекладу, за словами Сюзанни Вітт в інтерв'ю Марині Дармарос, була ідеологізація норм: «прив'язування певних підходів до ідеологічно неприйнятних позицій і визначення меж перекладацького дискурсу» [15, с.501]. Після ліквідації приватних видавництв 1930 року держава монополізувала книговидавництво й диктувала тематику. Іноземні тексти перекладали лише за умови відповідності марксистсько-ленінській доктрині або для пропаганди. Релейний переклад через російські посередники став нормою, особливо в суспільних науках, підпорядковуючи українську автентичність російському посередництву. Орієнтацію перекладача змістили з вірності оригіналу чи цільової культури на «масового радянського читача», вимагаючи спрощень і спотворень. Буквалізм нав'язували не для точності, а для насадження російських моделей, жертвуючи українським мовним багатством. Відхилення каралися як «націоналістичне шкідництво». У 1930-х контроль посилювався, віддаливши українську науку від оригінальних джерел і підпорядковуючи інтелектуальне виробництво ідеологічній конформності. Резолюції Комісії Народного комісаріату освіти 1933 року остаточно закріпили русифікацію: «націоналістична» лексика була вилучена, терміни уніфіковано за російськими зразками, а українська наукова мова втратила значну частину європейських запозичень і власних новотворів. Унаслідок цього українське перекладознавство, яке випереджало західні розробки на десятиліття, було подвійно стерте – спочатку сталінськими репресіями, а потім холодновоєнним забуттям.

Отже, вивчення перекладу нехудожньої прози в радянській Україні 1920–1930-х років не лише реконструює забутий корпус текстів і відновлює внесок українських теоретиків у світову науку, а й розкриває механізми, за допомогою яких тоталітарний режим підпорядковував мову й знання ідеологічним цілям. Ці історичні уроки залишаються актуальними для сучасних процесів деколонізації української науки та захисту мовної автономії в умовах нових геополітичних викликів.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з повною бібліографічною реконструкцією корпусу українських перекладів нехудожньої прози після 1923 року, порівняльним аналізом прямих і опосередкованих перекладів з погляду термінотворення та ідеологічних стратегій, а також зіставленням українського досвіду з іншими неросійськими республіками СРСР у контексті деколоніальної історії перекладу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гофенедер, П. (2010). Радянська мовна політика в Україні. Переклади творів Леніна українською 1930-х та 1950-х років. *Дивослово*, 4, 37–47.
2. Джугастрянська, Ю. & Стріха, М. (2015). Важлива пам'ятка з історії українського перекладознавства. *Новий Протей*, 1, 133–135.

3. Зеров, М. (1932). Методика перекладу. Машинопис, Літературний музей Григорія Кочура, Ірпінь (без архівних даних). В: Коломієць, Л. (2021). Першодрук матеріалів Миколи Зерова з архіву Григорія Кочура. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія*, 1(53), 13–15.
4. Каганович, Н. (1934). Націоналістичні перекручення в українських перекладах творів. *Мовознавство*, 2, 9–24.
5. Кальниченко, О. & Кальниченко, Н. (2019). Кампанія проти «націоналістичного шкідництва» в перекладі в Україні в 1933–1935 роках. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, 89, 36–45. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-8877-2019-89-06>
6. Коломієць, Л. (2015). *Український художній переклад та перекладачі 1920–30-х років. Матеріали до курсу «Історія перекладу»* (2-ге переробл. і доповн. вид.). Вінниця: Нова Книга.
7. Кочерга, О. (2004). Мовознавчі репресії 1933 року – джерело теперішніх мовних проблем. *Незалежний культурологічний часопис "І"*, 35, 96–117.
8. Негрейчук, І. & Кононенко, В. (2015). *Друкований зведений каталог україномовної книги державних бібліотек та музеїв України. 1798–1923. Випуск 5: 1920–1923*. Міністерство культури України; Національна парламентська бібліотека України. Харків: Фоліо.
9. Резолюції Комісії НКО в справі перевірки роботи на мовному фронті. (1933). В: Хвиля, А. *Знищити коріння українського націоналізму на мовному фронті* (с. 115–129). Харків: Радянська школа.
10. Стріха, М. (2020). *Український переклад і перекладачі: між літературою і націєтворенням*. Київ: Дух і Літера.
11. Фінкель, О. (1929). *Теорія й практика перекладу*. Харків: ДВУ.
12. Baer, B. J. (2025). Birth of a discipline? Soviet translation studies in the 1920s. *Stridon: Journal of Studies in Translation and Interpreting*, 4(2), 5–28. <https://doi.org/10.4312/stridon.4.2.5-28>
13. Baer, B. J., & Hofeneder, P. (2025). A tale of two Skopos theories: (Re-)siting translation theory. *Target*, 37(3), 309–332. <https://doi.org/10.1075/target.23140.hof>
14. Bally, C. (1909). *Traité de stylistique française* (Vol. 1). Heidelberg: Carl Winter.
15. Darmaros, M. (2018). Entrevista com Susanna Witt: História da tradução soviética foi assunto sensível e, por isso, negligenciado / Interview with Susanna Witt: Soviet translation history was a sensitive subject and therefore neglected. *Cadernos de Literatura em Tradução*, May, 484–506. <https://doi.org/10.11606/issn.2359-5388.v0i20p484-506>
16. Hostová, I., Monticelli, D., Kalnychenko, O., & Djovčoš, M. (2024). Addressing power imbalances in research and translation studies. *World Literature Studies*, 16(3), 108–125. <https://doi.org/10.31577/WLS.2024.16.3.8>
17. Kalnychenko, O. (2025). Early ideas on translator and interpreter training in Ukraine: 1930s. *Translator and interpreter training methodology: The Ukrainian dimension* / ed. L. Chernovaty. Banská Bystrica: Belianum. pp. 11–25. <https://doi.org/10.24040/2025.9788055722580>
18. Kalnychenko, O., & Kalnychenko, N. (2020). Campaigning against the “nationalistic wrecking” in translation in Ukraine in the mid-1930s. In L. Harmon, & D. Osuchowska (Eds.). *Translation and power* (pp. 53–60). Berlin: Peter Lang. <https://doi.org/10.3726/b17222>
19. Kalnychenko, O., & Kamovnikova, N. (2020). Навчання перекладу: інститутські програми з перекладознавства початку 1930-их років. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, 91, 147–155. <https://doi.org/10.26565/2227-8877-2020-91-19>
20. Kalnychenko, O., & Kolomyets, L. (2022). Translation in Ukraine during the Stalinist period: Literary translation policies and practices. In C. Rundle, A. Lange, & D. Monticelli (Eds.), *Translation under communism* (pp. 141–172). Basingstoke: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-79664-8_6
21. Kolomyets, L., & Kalnychenko, O. (2024). Translation and censorship in Soviet and independent Ukraine. *The Routledge handbook of translation and censorship* / eds. D. Merkle, B. J. Baer. London ; New York: Routledge. P. 243–260. <https://doi.org/10.4324/9781003149453-20>
22. Kolomyets, L. (2020). A psycholinguistic analysis of the first Ukrainian syllabi on general and special methodology of translation by Mykhailo Kalynovych and Mykola Zеров. *East European Journal of Psycholinguistics*, 7(2), 135–154. <https://doi.org/10.29038/eejpl.2020.7.2.kol>
23. Kolomyets, L. (2023a). Between censorship and nation building: The first Ukrainian lecture courses on translation studies from a historical perspective. In M. Djovčoš, I. Hostová, M. Kusá, & E. Perez (Eds.), *Translation studies in Ukraine as an integral part of the European context* (pp. 63–89). Bratislava: VEDA. <https://doi.org/10.31577/2023.9788022420150>
24. Kolomyets, L. (2023b). Precarious planning of translations into Ukrainian at the turn of the 1930s in view of the Soviet canon formation of translated literature. *East/West: Journal of Ukrainian Studies*, 10(2), 41–82. <https://ewjus.com/index.php/ewjus/article/view/738/408>
25. Pauly, M. D. (2014). *Breaking the Tongue: Language, Education, and Power in Soviet Ukraine*. Toronto: University of Toronto Press. <https://doi.org/10.3138/9781442619050>
26. Pym, A. (1998). *Method in Translation History*. Manchester: St. Jerome. <https://doi.org/10.4324/9781315760049>
27. Wetter, G. A. (1958). *Dialectical materialism: A historical and systematic survey of philosophy in the Soviet Union*. New York: Frederick A. Praeger.

Конфлікт інтересів: автори засвідчують про відсутність конфлікту інтересів.

Стаття надійшла до редакції 18.03.2026

Стаття рекомендована до друку 27.04.2026

Стаття опублікована 29.05.2026

Oleksandr Kalnychenko – Associate Professor, Associate Professor at the Mykola Lukash Department of Translation Studies, V. N. Karazin Kharkiv National University / Research Fellow at the Department of Slavic Languages, Matej Bel University in Banská Bystrica, Slovakia; e-mail: o.a.kalnychenko@karazin.ua ORCID: 0000-0001-7808-357X; Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=ZYhahaoAAAAJ&hl=uk>; ResearchGate: <https://www.researchgate.net/profile/Oleksandr-Kalnychenko-2>

Lada Kolomiyets – Doctor of Philological Sciences (DSc), Professor, Fellow (Academician) of the Academy of Sciences of the Higher School of Ukraine, Visiting Professor in the Department of East European, Eurasian, and Russian Studies at Dartmouth College (East European, Eurasian, and Russian Studies); e-mail: Lada.Kolomiyets@dartmouth.edu ORCID: Lada Kolomiyets (0000-0002-8327-6672); GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=yjK1NY0AAAAJ>; RESEARCH GATE: <https://www.ResearchGate.net/profile/Lada-Kolomiyets>

THEORY AND PRACTICE OF TRANSLATION IN THE HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES IN SOVIET UKRAINE, 1920s–1930s g

The translation of non-fiction prose in the humanities and social sciences, despite its significance, long remained on the periphery of translation studies discourse. In Soviet Ukraine during the 1920s–1930s, this process was complicated by the ideological pressure of the Marxist-Leninist paradigm and the transition from Ukrainization (1923–1929) to Stalinist Russification and censorship. Unlike fiction, translation in the humanities and social sciences demanded exceptional terminological precision and was fully subordinated to ideological requirements. The purpose of the article is to examine the emergence and development of non-fiction prose translation in the humanities and social sciences of Soviet Ukraine in the 1920s–1930s within the context of political and linguistic transformations. The research methods are based on Anthony Pym's "archaeology of translation": a manual bibliographical reconstruction of the corpus from library catalogs and archives (since no systematic lists exist), supplemented by comparative and terminological analysis. The main findings indicate that Oleksandr Finkel's monograph *Theory and Practice of Translation* (1929) was a pioneering work regarding non-fiction translation in the USSR and became institutionalized at the Kyiv Institute of Linguistic Education. In the 1920s, hundreds of direct translations from German, French, and English were produced in pedagogy, psychology, philosophy, and Marxism. From the early 1930s onward, direct translation was gradually replaced by Russian-mediated versions, while censorship intensified. The 1933 resolutions of Narkomos and the 1933–1934 campaign against "nationalistic translator-saboteurs" led to the russification of terminology and widespread repressions. The conclusions highlight the evolution of translation in the humanities and social sciences—from an intellectual breakthrough of the Ukrainization era to totalitarian control. Despite the losses, translational activity in this field laid the foundations for connections with global scholarly thought. The study reveals the mechanisms of subordinating language to ideology, mechanisms that remain relevant to the contemporary decolonization of Ukrainian science.

Key words: *archaeology of translation, Mykola Zerov, non-fiction prose, Oleksandr Finkel, russification, Soviet Ukraine, theory of translation, Ukrainization.*

REFERENCES

- Hofeneder, P. (2010). Radianska movna polityka v Ukraini. Pereklady tvoriv Lenina ukraïnskoiu 1930-kh ta 1950-kh rokiv [Soviet language policy in Ukraine: Translations of Lenin's works into Ukrainian in the 1930s and 1950s]. *Dyvoslovo*, 4, 37–47 (in Ukrainian).
- Dzhuhastrianska, Y., & Strikha, M. (2015). Vazhlyva pam'iatka z istorii ukraïns'koho perekladoznavstva [An important document from the history of Ukrainian translation studies]. *Novyi Protei*, 1, 133–135 (in Ukrainian).
- Zerov, M. (1932). *Metodyka perekladu. Mashynopys* [Translation Methodology. Typescript], Literaturnyi muzei Hryhoriia Kochura, Irpin (bez arkhivnykh danykh). In: Kolomiyets, L. (2021). Pershodruk materialiv Mykoly Zerova z arkhivu Hryhoriia Kochura [First publication of Mykola Zerov's materials from the Hryhoriia Kochur archive]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Inozemna filolohiia*, 1(53), 13–15 (in Ukrainian).
- Kahanovych, N. (1934). Natsionalistychni perekruchennia v ukraïns'kykh perekladakh tvoriv Lenina [Nationalistic distortions in Ukrainian translations of Lenin's works]. *Movoznavstvo*, 2, 9–24 (in Ukrainian).
- Kalnychenko O., & Kalnychenko N. (2019). Kampaniia proty «natsionalistychnoho shkidnytstva» v perekladi v Ukraini v 1933–1935 rokakh [The Campaign Against "Nationalist Sabotage" in Ukraine, 1933–1935]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriia: Inozemna filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov.* (89), 36–45. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-8877-2019-89-06> (in Ukrainian)
- Kolomiyets, L. (2015). *Ukraïns'kyi khudozhnii pereklad ta perekladachi 1920–30-kh rokiv. Materialy do kursu "Istoriia perekladu"* [Ukrainian literary translation and translators in the 1920s–30s: Materials for the course "History of Translation"] (2nd rev. and expanded ed.). Vinnytsia: Nova Knyha (in Ukrainian).
- Kocherha, O. (2004). Movoznavchi represii 1933 roku – dzherelo teperishnykh movnykh problem [Linguistic repressions of 1933 – The source of today's language problems]. *Independent Cultural Studies Journal "i"*, 35, 96–117 (in Ukrainian).
- Nehreichuk, I., & Kononenko, V. (2015). *Drukovanyi zvedenyi katalog ukraïnomovnoi knyhy derzhavnykh bibliotek ta muzeiv Ukrainy. 1798–1923. Vypusk 5: 1920–1923* [Printed consolidated catalogue of Ukrainian-language books of the state libraries and museums of Ukraine. 1798–1923. Issue 5: 1920–1923]. Kharkiv: Folio (in Ukrainian).

9. Rezoliutsii Komisii NKO v spravi perevirky roboty na movnomu fronti. (1933). [Resolutions of the People's Commissariat of Education Commission on the inspection of work on the language front.] In A. Khvyliia, *Znyshchyty korinnia ukrainskoho natsionalizmu na movnomu fronti* [To destroy the roots of Ukrainian nationalism on the language front] (pp. 115–129). Kharkiv: Radianska shkola.

10. Strikha, M. (2020). *Ukrainskyi pereklad i perekladachi: mizh literaturoiu i natsiietvorenniam* [Ukrainian Translation and Translators: Between Literature and Nation-Building]. Kyiv: Dukh i Litera. 432 s. (in Ukrainian)

11. Finkel, O. (1929). *Teoriia i praktyka perekladu* [Theory and practice of translation]. Kharkiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy (in Ukrainian).

12. Baer, B. J. (2025). Birth of a discipline? Soviet translation studies in the 1920s. *Stridon: Journal of Studies in Translation and Interpreting*, 4(2), 5–28. <https://doi.org/10.4312/stridon.4.2.5-28>

13. Baer, B. J., & Hofeneder, P. (2025). A tale of two Skopos theories: (Re-)siting translation theory. *Target*, 37(3), 309–332. <https://doi.org/10.1075/target.23140.hof>

14. Bally, C. (1909). *Traité de stylistique française* (Vol. 1). Heidelberg: Carl Winter.

15. Darmaros, M. (2018). Entrevista com Susanna Witt: História da tradução soviética foi assunto sensível e, por isso, negligenciado / Interview with Susanna Witt: Soviet translation history was a sensitive subject and therefore neglected. *Cadernos de Literatura em Tradução*, May, 484–506. <https://doi.org/10.11606/issn.2359-5388.v0i20p484-506>

16. Hostová, I., Monticelli, D., Kalnychenko, O., & Djovčoš, M. (2024). Addressing power imbalances in research and translation studies. *World Literature Studies*, 16(3), 108–125. <https://doi.org/10.31577/WLS.2024.16.3.8>

17. Kalnychenko O. (2025). Early ideas on translator and interpreter training in Ukraine: 1930s. *Translator and interpreter training methodology: The Ukrainian dimension* / ed. L. Chernovaty. Banská Bystrica : Belianum. P. 11–25. <https://doi.org/10.24040/2025.9788055722580>

18. Kalnychenko, O., & Kalnychenko, N. (2020). Campaigning against the “nationalistic wrecking” in translation in Ukraine in the mid-1930s. In L. Harmon, & D. Osuchowska (Eds.). *Translation and power* (pp. 53–60). Berlin: Peter Lang. <https://doi.org/10.3726/b17222>

19. Kalnychenko, O., & Kamovnikova, N. (2020). Навчання перекладу: інститутські програми з перекладознавства початку 1930-их років. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (91), 147–155. <https://doi.org/10.26565/2227-8877-2020-91-19>

20. Kalnychenko, O., & Kolomyets, L. (2022). Translation in Ukraine during the Stalinist period: Literary translation policies and practices. In C. Rundle, A. Lange, & D. Monticelli (Eds.), *Translation under communism* (pp. 141–172). Basingstoke: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-79664-8_6

21. Kolomyets L., Kalnychenko O. (2024). Translation and censorship in Soviet and independent Ukraine. *The Routledge handbook of translation and censorship* / eds. D. Merkle, B. J. Baer. London ; New York : Routledge. P. 243–260. <https://doi.org/10.4324/9781003149453-20>

22. Kolomyets, L. (2020). A psycholinguistic analysis of the first Ukrainian syllabi on general and special methodology of translation by Mykhailo Kalynovych and Mykola Zerov. *East European Journal of Psycholinguistics*, 7(2), 135–154. <https://doi.org/10.29038/eejpl.2020.7.2.kol>

23. Kolomyets, L. (2023a). Between censorship and nation building: The first Ukrainian lecture courses on translation studies from a historical perspective. In M. Djovčoš, I. Hostová, M. Kusá, & E. Perez (Eds.), *Translation studies in Ukraine as an integral part of the European context* (pp. 63–89). Bratislava: VEDA. <https://doi.org/10.31577/2023.9788022420150>

24. Kolomyets, L. (2023b). Precarious planning of translations into Ukrainian at the turn of the 1930s in view of the Soviet canon formation of translated literature. *East/West: Journal of Ukrainian Studies*, 10(2), 41–82. <https://ewjus.com/index.php/ewjus/article/view/738/408>

25. Pauly, M.D. (2014). *Breaking the Tongue: Language, Education, and Power in Soviet Ukraine*. Toronto: University of Toronto Press. <https://doi.org/10.3138/9781442619050>

26. Pym, A. (1998). *Method in Translation History*. Manchester: St. Jerome. <https://doi.org/10.4324/9781315760049Wetter>
er, G. A. (1958). *Dialectical materialism: A historical and systematic survey of philosophy in the Soviet Union*. New York: Frederick A. Praeger.

27. Wetter, G. A. (1958). *Dialectical materialism: A historical and systematic survey of philosophy in the Soviet Union*. New York: Frederick A. Praeger.

Conflict of Interest: The authors certify that there is no conflict of interest.

The article was received by the editors 18.03.2026

The article was recommended for printing 27.04.2026

The article was published 29.05.2026